

AKADEMIN FÖR UTBILDNING OCH EKONOMI
Avdelningen för kultur-, religions- och utbildningsvetenskap

Asatro förr och nu

En studie av asatro i gymnasieskolans läromedel

Nina Andersson

År 2014

C – uppsats med didaktisk inriktning, Grund nivå, 15 hp

Religionskunskap med didaktisk inriktning

Religion för ämneslärare (61-90) 30 hp

Ämneslärarutbildningen inriktning Religion/Engelska 300 hp

Handledare: Mayvor Ekberg

Examinator: Jari Ristiniemi

Innehållsförteckning

Abstrakt

1. Inledning	1
1.1. Syfte och frågeställningar.....	2
2. Metod och källkritik	3
2.1. Hermeneutik	3
2.2. Litteraturstudium	4
2.3. Urval av litteratur- och författarpresentation	4
2.4. Urval av bakgrundslitteratur.....	5
2.5. Disposition	6
3. Asatro förr och nu	7
3.1 Fornnordisk historia	7
3.1.1. <i>Skrifter</i>	7
3.1.2. <i>Livet under vikingatiden</i>	8
3.1.3. <i>Världsskapelse och världsbild</i>	9
3.1.4. <i>Asar och vaner</i>	10
3.1.5. <i>Högtider</i>	12
3.2. Asatro idag	12
3.2.1. <i>Introduktion</i>	12
3.2.2. <i>Etnisk asatro</i>	14
3.2.3. <i>Wotansvolk</i>	15
3.2.4. <i>New-age</i>	16
3.2.5. <i>Nya högern, rasism och satanism</i>	17
3.2.6. <i>Nynazism</i>	18
4. Analys	20
4.1. Relief, religionskunskap, kurs A	20
4.2. Mittpunkt religionskunskap.....	20
4.3. Religion och sammanhang, religionskunskap kurs A B	21
4.4. Din tro eller min? religionskunskap för gymnasiet, kurs B	22
4.5. Religionskunskap för gymnasiet, kurs A	22
4.6. Etik och människans livsvillkor	22
5. Diskussion	23

Referenser

Abstrakt

Syftet med min uppsats var att undersöka hur asatro framställs i läroböcker skrivna för gymnasieskolan i ämnet Religionskunskap. De fyra syftesfrågorna som jag har besvarat är; hur mycket utrymme får asatro eller andra föreställningar som kan kopplas till asatro i läroböckerna? Berörs asatro som en fördjupning av grundskolans kunskaper och/eller i form av nya religiösa rörelser i någon/några av läroböckerna? Hur väl stämmer läroböckernas innehåll med ämnesplanernas syfte? Hur kan undervisning i asatro relateras till aktuella samhällsproblem? Den metod som jag har använt mig av är ett litteraturstudium. Resultatet i uppsatsen visar att de läroböcker som jag analyserat inte stämmer särskilt bra med gymnasieskolans Ämnesplan för Religionskunskap, dess syfte och centrala innehåll. Men oavsett att läromedlen inte inspirerar till undervisning i asatro, kan jag dra slutsatsen att asatrons återkomst i dagens samhälle ger möjlighet för religionskunskapen som ämne att vara en del i ett ämnesövergripande samarbete, med både historia och samhällskunskap.

Sökord: Asatro, nyhedendom, didaktik, identitet & religion

I. Inledning

I *Vargavinter i Vinland. Rasmystik, identitetspolitik och modern asatro i Förenta staterna*,¹ säger Mattias Gardell att de fornnordiska gudarna och gudinnorna har kommit tillbaka med dunder och brak, inte bara i Norden, utan över hela världen. Detta fann jag mycket intressant och bestämde mig därför att skriva om asatro i den här uppsatsen då jag länge funnit den fornnordiska religionen fascinerande, samtidigt som jag kände att jag inte hade allt för mycket kunskaper om den. För mig som blivande lärare kändes asatron relevant som uppsatsämne – inte bara därför att ”det blotas till Oden och Freja”, som det vidare sägs i nyss nämnda *Vargavinter i Vinland* – utan också då den kommit tillbaka i olika former av nya ideologier och nyreligiositet, som bland annat syns i nynazismen. Det som också gör arbetet intressant och viktigt för mig som lärare är att asatron tillhör Skandinaviens rötter. Genom att studera asatro kan jag också fördjupa mina kunskaper om hur Sverige och övriga Norden såg ut innan religionsskiftet, det vill säga innan vikingatidens religion fick ge rum till kristendomen.

Olav Hammer (2004) menar i *På spaning efter helheten. New age en ny folkstro?* att vid sekelskiftet, 18-1900 tal, hade kristendomen tappat sin trovärdighet för många människor. Det moderna samhället upplevdes oromantiskt och fult, man undrade vart mysteriet, själen och poesin tagit vägen. Darwinismen bidrog till en mekanisk och tråkig syn på verkligheten. Då kom ockultismen och gav löften om ett nytt och djupare sätt att se vår verklighet på, och det målades upp en komplex och spännande lära som skulle göra en bro mellan vetenskap och tro. Den spred sig genom kulturföremål utanför de hemliga ordensällskapen och sekterna.² Vidare anser Hammer att intresset för myter och betoningen på känsla och intuition bildar tillsammans en alternativ syn på världen, man kan kalla det ett tredje spår bredvid det sekulariserade samhället och kyrkan.³ New age innehåller folkligare element, som t.ex. spådomskonst, men även mer filosofiska inslag. Ett exempel på detta är att man försökte härleda en ny vetenskapssyn eller en ny politisk vision ur de nyandliga intressena.⁴

¹ Mattias Gardell (2001), ”Vargavinter i Vinland. Rasmystik, identitetspolitik och modern asatro i Förenta staterna”. Ingår i *Vägar till Midgård. Myter om det nordiska – mellan romantik och politik*, Catharina Raudvere, Anders Andrén & Kristina Jennbert s. 184-185.

² Olav Hammer (2004), *På spaning efter helheten. New age en ny folkstro?* s.55.

³ Hammer, s.76.

⁴ Hammer, s. 92.

Även om asatro inte nämns i ämnesplanen för gymnasieskolan är det utifrån både Gardell och Hammer, fullt möjligt att förankra mitt val av asatro som ämne för min uppsats i gymnasieskolans styrdokument, då det under rubriken *Ämnets syfte* för Religionskunskap står:

Undervisningen i ämnet religionskunskap ska syfta till att eleverna breddar, fördjupar och utvecklar kunskaper om religioner, livsåskådningar och etiska förhållningssätt och olika tolkningar när det gäller dessa. (...) Undervisningen ska ta sin utgångspunkt i en samhällssyn som präglas av öppenhet i fråga om livsstilar, livshållningar och människors olikheter samt ge eleverna möjlighet att utveckla en beredskap att förstå och leva i ett samhälle präglad av mångfald. (...) Undervisningen ska leda till att eleverna utvecklar kunskaper om hur människors moraliska förhållningssätt kan motiveras utifrån religioner och livsåskådningar. De ska ges möjlighet att reflektera över och analysera människors värderingar och trosföreställningar och därigenom utveckla respekt och förståelse för olika sätt att tänka och leva. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att analysera och värdera hur religion kan förhålla sig till bland annat etnicitet, kön, sexualitet och socioekonomisk bakgrund.⁵

Även det som anges under rubriken *Centralt innehåll* i GY11 för Religionskunskap 1 och 2 går att tolka så att asatro bör vara med i undervisningen. Religionskunskap 1 anger:

Individens och gruppernas identiteter och hur de kan formas i förhållande till religion och livsåskådning utifrån till exempel skriftliga källor, traditioner och historiska och nutida händelser.

Analys av argument i etiska frågor med utgångspunkt i kristendomen, övriga världsreligioner, livsåskådningar och elevernas egna ställningstaganden.⁶

I Religionskunskap 2:s centrala innehåll står det ordagrant att kursen ska innehålla nyreligiösa rörelser och strömningar. Dessutom etiska begrepp, modeller och teorier och att eleven ska kunna tillämpa dessa i aktuella etiska frågor. Privatreligiositet betonas också, och vilken betydelse livsåskådningar och religioner kan ha för en individs identitet, även olika tolkningar av religiösa trosuppfattningar nämns. Vad gäller Religionskunskap – specialisering handlar det helt och hållet om vad varje enskild elev väljer att skriva om, vilket gör det omöjligt att här koppla det till någon speciell livsåskådning eller religion.⁷ Men det är inget som säger att elever på gymnasienivån inte har ett intresse av asatro och därför väljer att som specialisering på gymnasienivå fördjupa sig i detta ämne.

⁵ www.skolverket.se/laroplaner D (2011) Hämtad: 17/10-2013.

⁶ www.skolverket.se/laroplaner A (2011) Hämtad: 15/10-2013.

⁷ www.skolverket.se/laroplaner C (2011) Hämtad: 17/10-2013.

I *Ämnesplanen för Religionskunskap* årskurs 1-3 står det att hemortens historia ska behandlas genom att besöka olika platser som anknyter till hembygdens religiösa liv. Man ska även arbeta med hur man kan se forntiden i vår tid genom spår i språket och i naturen. Berättelser om gudar och hjältar ska behandlas i nordisk och antik mytologi. För årskurs 4-6 anger ämnesplanen att eleverna ska behandla äldre samisk- och fornskandinavisk religion, och också här hur man t.ex. kan iaktta fornskandinavisk religion idag. I högstadiet ska privatreligiositet, nya religiösa rörelser och nyreligiositet behandlas och undersöka hur dessa uttrycker sig. Man ska även undersöka sambandet mellan religion och samhälle på olika platser och i olika tider.⁸

Det är alltså fullt möjligt att förankara ämnet för min uppsats i skolans styrdokument. Trots detta måste jag redan nu säga, att det som gjort arbetet med asatron problematiskt är att det inte finns särskilt mycket forskning kring hur asatro framställs i den litteratur som är anpassad för gymnasieskolorna.

1.1 Syfte och frågeställningar

Syftet med arbetet är att undersöka hur asatro framställs i gymnasieskolornas läroböcker. De frågorna som jag vill besvara är:

- Hur mycket utrymme får asatro eller andra föreställningar som kan kopplas till asatro i läroböckerna? T.ex. tunt eller mer rikligt?
- Berörs asatro som en fördjupning av grundskolans kunskaper och/eller i form av nya religiösa rörelser i någon/några av läroböckerna?
- Hur väl stämmer läroböckernas innehåll med ämnesplanernas syfte?
- Hur kan undervisning i asatro relateras till aktuella samhällsproblem?

⁸ www.skolverket.se/laroplaner B (2011) Hämtad: 15/10-2013.

2. Metod och källkritik

Jag har valt att göra ett litteraturstudium utifrån ett hermeneutiskt forskningsperspektiv. För att förstå vad denna innebär har jag här för avsikt att ställa denna bredvid och delvis jämföra med positivismen.

2.1 Hermeneutik

Det finns de som påstår att hermeneutik och positivism är varandras motsatser, detta är inte hela sanningen. Positivismen strävar efter att finna faktainriktad kunskap, där hypoteser (vetenskapliga teorier) antingen kan bevisas sanna eller falska. Så, kort sagt passar positivismen bättre inom naturvetenskapen och logiska ämnen, medan hermeneutiken är mer humanistisk och sätter fokus på kunskapens relativitet. Inom hermeneutiken finner man det intressant t.ex. hur människor uppfattar sin situation. Mycket sammanfattat kan man säga att positivismen och hermeneutiken är skillnaden mellan att veta och ha förståelse för.⁹

Kjörup (2009) förklarar hermeneutiken som tolkning och läran om tolkning. Fortsättningsvis menar han att om man läser ett antal artiklar eller böcker som innehåller ordet hermeneutik i titeln är risken för förvirring stor. I och med att denna inte alltid framställs som en tolkningsteori utan även som en sorts filosofi som ingenting har med texttolkning att göra.¹⁰ Hermeneutiken innebär enligt Gilje och Grimen (2007) att vi tolkar och förstår något utifrån vår egen förståelse och våra egna förutsättningar, det vill säga vi är aldrig helt objektiva och inte heller förutsättningslösa. Det vill säga att det är våra egna förutsättningar som avgör vad vi kan förstå. Man kan inte se världen som ett tomt blad.¹¹ Bryman (2011) anser att huvudidén inom hermeneutiken är att när en forskare analyserar en text eller ett dokument, ska denna försöka få fram textens mening utifrån samma perspektiv som författaren hade. Detta innebär att forskaren ska fokusera på den sociala och den historiska kontexten som rådde när texten skrevs.¹²

⁹ Ulf Bjerred, Marie Demker & Jonas Hinnfors (2002) *Varför vetenskap?* s. 71-72.

¹⁰ Sören Kjörup (2009) *Människovetenskaperna. Problem och traditioner i humanioras vetenskapsteori* s. 233.

¹¹ Nils Gilje & Harald Grimen (2007) *Samhällsvetenskapernas förutsättningar* s. 179.

¹² Alan Bryman (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder* s. 507.

2.2 Litteraturstudium

När man genomför ett litteraturstudium är det författarens frågeställning som avgör vad som är relevant litteratur. Författaren bidrar själv till arbetet genom att strukturera informationen och arbetet kan därför inte jämföras med enbart referat av litteratur, utan huvuduppgiften är att strukturera, välja, tolka och sammanfatta information.¹³

2.3 Urval av läromedel och författarpresentation

När jag började arbetet med uppsatsen var det tänkt att jag skulle jämföra litteratur som används inom Religionskunskap 1 och 2 i ett antal gymnasieskolor inom Gävleområdet. Men så blev det tyvärr inte. Efter att jag varit i kontakt med över tio stycken gymnasieskolor konstaterade jag att alla dessa använder samma bok, som dessutom är anpassad till förra läroplanens Religionskunskap A och B. För att kunna genomföra ett litteraturstudium, som svarade på frågan hur asatro framställs i gymnasieskolornas läroböcker, bestämde jag mig för att bortse från att studera läromedel inom skolor i Gävle. Jag valde i stället att allmänt studera så nytutgiven kurslitteratur som möjligt som jag hade tillgång till som är anpassad för gymnasiet Religionskunskap 1 och 2, för att undersöka hur läromedlen som finns till hands stämmer med läroplanen.

Den första boken som är utgiven under 2000-talet, heter *Religion och sammanhang, Religionskunskap kurs A B* är skriven av Börge Ring år 2001. Detta är den enda boken som jag faktiskt vet används i skolorna i Gävle. Ring har förutom att skriva läroböcker sysslat en hel del med musik och utgav en skiva år 2010.¹⁴

Den andra boken som ingår i mitt studium av läromedel är *Religionskunskap för gymnasiet, kurs A*, skriven av Lars-Göran Alm år 2009. Han arbetar för tillfället vid Uppsalas universitet, men dessförinnan arbetade han många år på en gymnasieskola i Norrtälje. Han har även skrivit kurslitteratur inom områdena filosofi, historia och kultur-och idéhistoria.¹⁵

Den tredje heter *Relief Religionskunskap A Plus* och är skriven av fyra författare; Nils-Åke Tidman, Bengt Arvidsson, Hans Axelsson och Magnus Hermansson år 2003. I förordet nämns att de som skrivit boken är aktiva lärarutbildare, forskare eller lärare.

¹³ Sven. G, Hartman (2003) *Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter*. s. 49-50.

¹⁴ www.borgering.se Hämtad: 10/12-2013.

¹⁵ www.nok.se Hämtad: 10/12-2013.

Den fjärde boken jag valt är *Mittpunkt Religionskunskap*, denna är skriven av Bengt Tollstadius och Ingemar Öberg år 2006. Det fanns ingen information att finna om dessa författare.

Den femte läroboken heter *Din tro eller min? Religionskunskap för gymnasiet kurs B*. Denna är skriven av tre författare; Erica Appelros, Anne-Christine Hornborg och Helena Röcklinsberg år 2007. Författarna är aktiva lärare och forskare vid Lunds universitet.

Den sjätte boken i mitt urval är den nyaste läroboken, och heter *Etik och människans livsvillkor*, som är skriven av Mona Bergman år 2013. På baksidan av boken framkommer det att Bergman är fritidspedagog i grunden och har lång erfarenhet som gymnasielärare.

2.4 Urval av bakgrundslitteratur

I det här stycket ska jag presentera författarna till böckerna som jag har valt som bakgrund till min läromedelsanalys. Den första boken som jag har valt heter *Fornskandinavisk religion* (2002) och är skriven av Britt-Mari Näsström som arbetar på Göteborgs universitet som professor i religionshistoria.

Den andra boken som jag har valt är Olav Hammers (2004) *På spaning efter helheten. New age en ny folktro*. Hammer är lektor i religionshistoria vid universitet i Odense, Danmark.

Den tredje boken heter *Fritidskulturer* (2000) och är skriven av Leif Berggren. Denna redaktör är en pedagog som är knuten till universiteten i Umeå och Stockholm, samt till Fritidsledarskolorna. Men, det är en av artiklarna som han har valt att ta med i den här boken som jag har använt mig av. Denna artikel heter *Rasism som livsstil: Om den moderna rasideologins idéer och förställningar med utgångspunkt i Vit makt-världen, dels i den nationalsocialistiska rörelsen* (2000) och är skriven av Heléne Löow, som är fil.dr. i historia och verksam vid Brottsförebyggande rådet i Stockholm.

Den fjärde boken heter *Myter om det nordiska: mellan romantik och politik* (2001) och är skriven av Catharina Raudvere, Anders Andrén & Kristina Jennbert. Dessa tre redaktörer är verksamma, ledande forskare inom arkeologi och religionshistoria. Då denna bok, precis som den föregående är fylld med artiklar, är det tre av dessa som jag har använt i min uppsats. Den

första heter *Tysk religionsforskning och religionsförnyelse i "nordisk" anda sedan första världskriget* (2001) och är skriven av Stefanie von Schnurbein, som är professor vid Nordeuropa-Institut der Humboldt-Universität zu Berlin. Den andra artikeln heter *Den "nya högern" och nyhedendomen* (2001) och är skriven av Göran Dahl, som är verksam professor i sociologi vid Lunds universitet. Den sista artikeln från denna bok heter *Vargavinter i Vinland. Rasmystik, identitetspolitik och modern asatro i Förenta staterna* (2001) och är skriven av Mattias Gardell, som är verksam docent i religionshistoria vid Stockholms universitet.

Den femte boken heter *Fornnordisk religion* (2007) och är skriven av Gro Steinsland. Hon är professor i religionshistoria vid universitetet i Oslo, vars specialområde är nordisk medeltid och vikingatiden.

Den sista boken heter *Talande tro, Ungdomar, religion och identitet*, (2003) och har Göran Larsson som redaktör. I denna bok har jag använt en artikel som heter *I skuggan av nattens herre – om musik, religion och rasism i den nordiska black metal-kulturen*, vilken är skriven av Thomas Bossius. Alla författare som har bidragit till denna bok är verksamma forskare och lärare vid Lunds, Göteborgs och Uppsalas universitet.

Anledningen till att jag har valt dessa böcker är att de tar upp relevant fakta till min uppsats, är relativt nytgivna och kändes trovärdiga i och med författarnas bakgrunder.

2.5. Disposition

I kommande kapitel tre går jag igenom fornskandinavisk historia med början i livet under vikingatiden, sedan går jag igenom lite heliga skrifter, världsskapelse- och bild, sedan går jag igenom skillnaden mellan asar och vaner och ger några exempel på dessa, för att sedan avsluta underrubriken *Fornnordisk historia* med högtider. Den andra underrubriken i kapitel tre heter *Asatro idag*, som inleds med en kort introduktion för att sedan gå över till etnisk asatro. Därefter behandlar jag den nyreligiösa rörelsen Wotansvolk, och efter det kommer New age. Sedan behandlar jag Nya högern, rasism och satanism lite kort. Kapitlet avslutas med ett stycke om nynazism. I kapitel fyra redovisas analysen av läromedel. I kapitel fem diskuterar jag böckerna mot bakgrund av kapitel tre och besvarar mina syftesfrågor.

3. Asatro förr och nu

Syftet med detta kapitel är att ge en kort beskrivning om vad asatro är. Som jag nämnde i inledningskapitlet, ska eleverna i grundskolans mellanstadium arbeta med hur man kan förstå fornskandinavisk religion idag. De ska även undersöka äldre samisk- och fornskandinavisk religion. I högstadiet ska nya religiösa rörelser, privatreligiositet och nyreligiositet behandlas, och undersöka hur dessa yttrar sig. De ska även undersöka sambandet mellan religion och samhälle på olika platser och i olika tider. Detta är alltså de kunskaper som eleverna har med sig när de kommer upp till gymnasieskolan.

3.1. Fornordisk historia

3.1.1 Skrifter

Innan kristendomen kom till Skandinavien, och därmed också skriftkulturen, ca 1100-talet, förde man kunskaper vidare genom muntlig inläring. De första skriftliga källor som ligger till grund för vår kunskap om och förståelse för vikingatiden kom till under 1200-talet. Dessvärre finns det, enligt Gro Steinsland i *Fornordisk religion* (2007), ett problem. De skrifter som finns till hands har traderats muntligt under en längre tid innan de skrevs ner, flera hundra år senare när Norden hade konverterats till kristendomen. Völuspá är en av de s.k. eddadikterna, som handlar om vikingarnas tro och liv, men som inte skrevs ned förrän under 1200-talet av en kristen författare.¹⁶ Denna återkommer jag till lite senare.

De skriftliga källor som finns till hands är bl.a. sagalitteratur och Snorre Sturlasons verk, som måste läsas med källkritiska ögon och analyseras utifrån nyare information och forskning. Steinsland menar att:

Den tankevärld som de skriftliga källorna vittnar om kan vara mycket äldre än de kalvskinn eller det pergament som bokstäverna är nedskrivna på.¹⁷

Inom eddadiktningen finns det två kategorier, den första heter skaldedikterna och är mycket avancerad och vi har än idag svårt att tyda dem på grund av deras stil och form. Den andra heter eddadikterna och är betydligt lättare att förstå, en del av dessa citeras i Snorres edda.

¹⁶ Gro Steinsland (2007) *Fornordisk religion* s. 36-43.

¹⁷ Steinsland, s. 38.

Eddasamlingen Codex Regius kallas även för Den äldre eddan och innehåller 29 stycken dikter, varav 10 av dem är s.k. gudadikter och resten hjältedikter. Snorre Sturlasons (ca 1178-1241) verk kallas för Den yngre eddan och kan ses som en lärobok i skaldekonst. Den mest berömda eddadikten är den tidigare nämnda Völuspá, som handlar om gudarnas och världens historia, från början till världsundergången som kallas för Ragnarök. En annan berömd dikt är Hávamál som är sammansatt av flera dikter. Den handlar om Oden och hans äventyr, men behandlar även mystik och levnadsregler. En dikt som heter Thrymskida behandlar det stränga mansidealet som beskrivs igenom att Tor klär sig i brudkläder för att ta tillbaka sin hammare från en jätte, vilket anses vara helt fel.¹⁸

Förutom skriftliga källor så finns det en hel uppsjö med arkeologiska fynd, t.ex. runstenar, gravstenar och offerfynd. Dessa tolkas med hjälp av de skriftliga källorna. Lite ironiskt, menar Steinsland, är det dock att de läroböcker som berör fornnordisk religion oftast ger mest utrymme till de skriftliga källorna. Vikingatiden klassas främst som en muntlig kultur även fast runristandet varit aktivt. De äldsta runorna som hittats har funnits i södra Skandinavien och är ifrån ca 200-300 år e.Kr.¹⁹

3.1.2. Livet under vikingatiden

Enligt Steinsland (2007) är det viktigt att man har kunskap om såväl vikingatidens kultur som vikingatidens samhälle för att kunna förstå den fornskandinaviska religionen, då dessa två var starkt förbundna. Idag förknippas vikingatiden med plundringståg och magnifika skepp, en tidsperiod som, om än mer eller mindre fredlig, präglades av kulturmöten. När den vanliga människan vände sig till de högre makterna så var det i syfte att få god årsskörd och fruktbarhet. Vardagslivet utspelades på gården för de flesta under vikingatiden, antingen var man bonde eller så arbetade man hos en bonde. Slakten var mycket viktig i det sociala systemet.²⁰ Människorna levde i Midgård, namnet på människornas rike, vilket föreställdes som en bondgård. Runt denna ringlar sig den så kallade Midgårdsormen som biter sig själv i svansen.²¹

Samhällsstegen bestod av sex samhällsklasser. Lägst var trälen, över denne var den frigivne trälen, över denne var bonden, över denne var odalbonden (haudd), näst överst var hövdingen,

¹⁸ Steinsland, s. 44-50.

¹⁹ Steinsland, s. 38-41.

²⁰ Steinsland, s. 401- 404.

²¹ Steinsland, s. 106.

hela världen.²⁵ Intressant är att Steinsland påpekar att det inte finns någon berättelse om ett syndafall, inte heller att det finns någon skillnad som i Bibelns skapelseberättelse, att mannen skapades före kvinnan.²⁶

3.1.4 Asar och vaner

Det finns många gudar inom den fornnordiska religionen. Här har jag valt att bara nämna några gudar, ett par asar och ett par vaner. Asarna som jag valt att beskriva är Oden och Tor, och Vanerna som jag valt är Freja, och Frigg.

Det finns en tolkning som säger att vaner och asar kommer ifrån olika kulturer och tider. Vanerna anses enligt denna tolkning vara genuint nordiska gudar som representerar en urgammal nordisk jordbruksbefolkning. Denna tolkning menar även att de fredliga, vana- dyrkande jordbruksmänniskornas kultur förstördes av de invandrande asadyrkarna som en stridsyxekultur, som anses vara mindre fredliga. Det finns en myt som talar om hur freden slöts mellan vanerna och asarna, denna tolkas som en överenskommelse som vill berätta om ett nytt samhällssystem där olika folk, vanadyrkare och asadyrkare, kunde leva tillsammans.²⁷

Asarna stammar från jättarna då Odens mamma Bestla var jättinna. Asarna beskrivs som erövrare och påhittiga och ville i och med detta skapa allt efter eget huvud.²⁸ Både asarna, som levde i Asgård, och vanerna i Vanaheim, levde likt människorna i familjestrukturer, dock inte riktigt densamma som var vanlig i det fornnordiska samhället. Eftersom incest förekom hos vanerna i Vanaheim tiden innan de slöt fred med asarna. De hade en sed som sade att en syster kunde gifta sig med sin bror. Vanerna ses som fruktbarhetsgudar och deras namn kan man se än idag i ortnamn. De var måna om fred och välstånd, bl.a. erotik, samlivet mellan kvinna och man och god skörd. Vanerna, som efter gudakrigen, integrerades i asarnas Asgård kunde efter fredsslutet dyrkas av folken på en och samma kultplatser.²⁹

Ser vi närmare på gudarna kan vi börja med Oden. Han ses som den mäktigaste och därmed ett överhuvud bland gudarna. Han är en motsägelsefull gud då han både kan vara skräckinjagande på slagfältet och när han är runt kvinnor beskrivs han som en vacker man.

²⁵ Näsström, s. 26-27.

²⁶ Steinsland, s. 127.

²⁷ Steinsland, s. 149-150. Steinsland menar att vi inte kan vara säkra på att det rör sig om ett angrepp från en invandrande främmande kultur, utan att det eventuellt kan röra sig om ett och samma samhälle som formar sin grundläggande samhällsstruktur.

²⁸ Steinsland, s. 152.

²⁹ Steinland, s. 155-156.

Oden söker konstant efter ny kunskap. Hans följeslagare är hans häst Sleipner som har åtta ben, och korparna Hugin och Munin. Hans sökande efter kunskap fick honom att offra sitt ena öga för att få ta del av kunskapen ur Mimers brunn, därför kallas han även ibland för den enögde. Han har anropats som stridsgud. Oden ses även som visdoms- och döds gud.³⁰

Den samexistens som jag nyss talade om kan vi se i att gudinnan Frigg, som hör till vanerna, är Odens fru. Hon beskrivs som vis och kan mycket. Samtidigt kan hennes karaktär beskrivas på två olika sätt, det första säger att hon är slampig och otrogen emot sin make Oden. Det är dock värt att tillägga att otroheten är ömsesidig i detta äktenskap. Den andra beskriver henne som moderskapets och äktenskapets beskyddarinna. Det finns forskare som tror att de s.k. mossliken som hittats i södra Skandinavien är lämningar efter offer till henne.³¹ Hennes namn är grunden för vår veckodag fredag. Andra gudar som också har sina namn i veckodagarna är; Tyr som är tisdag, Oden som är onsdag och Tor som är torsdag.³²

Tor är krigets gud och utmärks för sin ilska. Han har speciella handskar när han svingar sin hammare, Mjölner, som är ett av Tors kännetecken på magiska krafter. Han åker i sin vagn bakom bockarna Tanngrisner och Tanngrjost. Man offrade till honom och anropade honom i syftet att få god vind.³³

Freja är kärleks gudinnan och var den största gudinnan i Norden. Hennes vagn dras av katter, vilket symboliserar lösaktighet, vilket inte en slump, eftersom myterna framställer hennes kärleksliv, enligt Näsström, ”som vidlyftigt”. Hon och Frigg, som jag nämnt tidigare, anropades vid barnafödande. Hennes namn hittar vi idag i t.ex. Frölunda.³⁴ Att Freja var en mångsidig gudinna syns bland annat i föreställningen om att de som föll på slagsfältet delades upp mellan Oden och Freja. I Valhall, ”De dödas sal” och i Sessrumne ”där många stolar ryms” tog hon emot krigarna med öl och fläsk, men också kvinnorna som dött en ”ärofylld”, oftast självald död. Detta gör att hon även ses som en döds gudinna. Men, framförallt framställs hon som den ideala kvinnan under vikingatiden, äran var viktig och det var kvinnans roll att upprätthålla släktens ära, hon är, enligt Näsström, betydligt mer än den kärleks gudinna man velat göra henne till.³⁵

³⁰ Steinsland, s. 178-188, 200. Se även Näsström, s. 55-65.

³¹ Steinsland, s. 160, 262-264, 328-330.

³² Näsström, s. 11.

³³ Näsström, s. 69-73.

³⁴ Näsström, s. 144-146.

³⁵ Näsström, s. 150-151.

3.1.5 Högtider

Julfirandet nämns i en skaldedikt från 900-talet, där det står att kungen vill ”dricka jul på havet”. Givetvis firade man inte jul på samma sätt eller på grund av samma skäl som man gör idag, utan man hade en jättstor fest i månaden yllir, som är detsamma som ordet jul. Denna månad, antar man, var mellan slutet av vår tids november till början av januari. Man offrade inget, utan man firade genom gemensamma måltider, men framför allt ett rikligt och rituellt drickande. Man drack skålar för gudarna Tor, Njord, Oden och Frey. Denna högtid var över när ölen var slut. Det var inte bara de levande vännerna och släktingarna som firade jul, utan även de döda tänktes besöka sina gamla hem. Under våren hölls två stycken blot (offer) i syfte att få god skörd och även för att behålla fred.³⁶

Midsommar, som en folklig fest med inslag av fruktbarhetsriter, firades mellan slutet av vårarbetet och slåttern. Genom att offra i källor, i syfte att få en god sommar med goda skördar. Midsommarstången kom senare. En högtid inföll under höstslakten inför vintern. Denna firades för att gynna djurens fruktbarhet med en stor offerfest flera nätter i rad.³⁷

3.2 Asatro idag

3.2.1 Introduktion

De fornnordiska gudinnorna och gudarna syns, som jag nämnde i inledningen, ha kommit tillbaka med dunder och brak, inte bara i nordén, utan över hela världen. Gardell beskriver deras come back:

De gamla nordiska gudarna och gudinnorna har vid det tredje årtusendets inträde gjort en imponerande comeback inte endast i de gamla hemtrakerna utan över hela världen. Det blotas till Oden och Freja i samtliga europeiska länder, i Ryssland och Japan, Australien och Nya Zeeland, Thailand och Filipinerna, Brasilien och Chile, Canada och Förenta staterna. Från skandinavisk horisont kanske det kan förefalla märkligt att den fornnordiska seden tycks stå högre i kurs på andra sidan Atlanten än på hemma plan.³⁸

Det finns alltså en mängd människor och grupper som offerar till Freja och Oden över hela jorden idag. I USA säljs sådant som vikingakonst, runor och torshammare och för många amerikaner handlar asatro även om identitet och rötter.³⁹

³⁶ Näsström, s. 218-224.

³⁷ Näsström, s. 224-225.

³⁸ Gardell, s. 184-185.

³⁹ Gardell, s. 184-185.

Efter Hitler och Tredje riket var inte germansk tro något direkt alternativ som livsåskådning för majoriteten av människorna, endast några få individer arbetade för att grupperingarna skulle återupplivas, dock utan att kliva utanför den egna subkulturen. Som resultat av de alternativa religionernas popularitet, eller mångfalden nyreligiositet, i New Age-rörelsernas trakter och en bredare nyhednisk rörelse var orienteringen mot den germanska religionen påtaglig främst under 1980- och 90-talen. Det skedde främst när religionen omnämndes som asatro i de anglosaxiska länderna, Nordeuropa och så klart, i Tyskland. Intresset för kelter och germaner växte betydligt under 1990-talet, bland annat för att dessa i den populära kulturen sågs som en enhet. Populärvetenskapliga och vetenskapliga verk som behandlar det fornnordiska kom på så sätt att nå en bredare publik. Här kan det också tilläggas att Stefanie von Schnurbein (2001) menar, i artikeln *Tysk religionsforskning och religionsförnyelse i "nordisk" anda sedan första världskriget*, att avbrottet efter 1945 inte på något sätt var total, utan många grupper med intresse för det ariska återformerades efter kriget.⁴⁰

Populära religiösa föreställningar och vetenskapliga teorier korsar idag varandra inom populärkulturen, främst inom den s.k. fantasy-filmen och litteraturen. Inom detta område bör författaren och filosofen J.R.R. Tolkien betonas extra, som i sin litteratur har med ett flertal olika element ur nordisk mytologi. Utan hans triologi, vid namn *Sagan om ringen* hade inte dagens fantasy-litteratur funnits.⁴¹ Det är inte minst intressant i en uppsats med ett didaktiskt perspektiv som då handlar om undervisning och lärande att Gardell (2001) menar att:

I konstruktionen av ett nymanligt krigarideal erbjuder den fornnordiska hedendomen ingången till en Fantasy-värld attraktiv för en Tolkiengeneration av vita rasister. Vilda bärsärkar och muskulösa krigsgudar sköljer över vitmaktmusik och tidskrifter och har bidragit till den hedniska miljöns framskjutande ställning i den vita rasistmiljön.⁴²

För visso formar rasismen och den s.k. *völkisch*-ideologin fortsättningsvis grunden för de flesta av asatruppingarna, men, idag är inte människorasen eller nationen viktiga faktorer, det vill säga, för alla de gemensamma och sammanhållande ideologiska begreppen. Som resultat av detta når man en vidare utsträckning, in i det alternativreligiösa fältet. Ett exempel på detta är att många anhängare till *Germanenglaube* söker sig hellre till en naturnära religiositet, schamanism, magiska tekniker, matriarkala strukturer och teorier om ett

⁴⁰ von Schnurbein, Stefanie (2001) *Tysk religionsforskning och religionsförnyelse i "nordisk" anda sedan första världskriget*, Ingår i: *Vägar till Midgård. Myter om det nordiska – mellan romantik och politik*, Catharina Raudvere, Anders André & Kristina Jennbert, s. 120.

⁴¹ von Schnurbein, s. 122.

⁴² Gardell, s. 178.

förändrat medvetandetillstånd. De söker efter dessa då de anser att detta finns i germanernas liv. Dessa fenomen intresserade även fornskandinavister under efterkrigstiden. Det är på grund av detta som man kan läsa om schamanism, genussystem, riter och kulter som har med asatro att göra inom den kulturanthropologiska forskningen.⁴³

3.2.2 Etnisk asatro

Valgard Murray, född 1950, var under en tid aktiv i rörelsen Odinist Fellowship, men bröt efter några år då han ansåg att denna rörelse, dels hade ett för starkt nationalsocialistiskt perspektiv och dels att den inte uppfattade gudarna som något annat än arketyper, det vill säga inte annat än ”överkliga” förebilder som människan ska efterlikna. Han valde i stället att starta ett s.k. etniskt baserat hednaperspektiv till vilket Stephen McNallen – tidigare grundare av hednastammen Viking Brotherhood som betonar ritualer och ceremonier – anslöt. International Asatru/Odinist Alliance var år 2000 världens största asatrogrupp.⁴⁴ Inom denna rörelse tillskriver de gudarna en verklig existens också utanför människan genom att kombinera två olika gudsuppfattningar, nämligen den polyteistiska och den panteistiska. De betraktar inte gudarna som antropomorfa varelser men som en kraft eller energi. De är inte ständigt närvarande eller allvetande, dessutom är de dödliga. I och med detta liknar människornas och gudarnas livsvillkor varandra. En hedning skulle aldrig underkasta sig en guds vilja, däremot menar de att gudarna vill att människan ska vara självständig och att de ska vara deras jämlikar. Gardell finner alltså bara en gradskillnad, inte en väsensskillnad, mellan de asatroende och deras gudar. Generellt så anser de att det finns en gudomlig, underliggande energi som ger liv åt människan och andra levande varelser, moder jord, naturkrafter och naturformationer.⁴⁵ Asatru/Odinist Alliance menar att endast nordborna är Odens barn, och att asatron är ingenting man kan välja att tro på, utan det är något man bara *är* i och med en unik folksjäl. För den skull är inte bara nordbor gudomliga, eftersom andra raser också är skapade av deras gudar. Oavsett att de betonar en speciell nordeuropeisk folksjäl anser de sig ändå inte vara rasistiska, då de inte sysslar med rasideologier och tar ett bestämt avstånd ifrån Wotansvolk. De har, enligt Gardell, flera olikheter jämfört med Wotansvolk, och även med Odinist Fellowship, då de inte läser den historiska nationalsocialismen som ett germanskt fenomen, utan ser denna som något främmande från Romarriket. Lika

⁴³ von Schnurbein, s. 121.

⁴⁴ Det framgår inte i tal hur många medlemmar som finns, bara den utgör över femtio stammar, 19 från amerikanska och två från kanadensiska delstater, resten från Frankrike, Storbritannien och Australien. Gardell, s. 179.

⁴⁵ Gardell, s. 179-180.

främmande är kristendomen, ”en fluga från mellanöstern”, som man tror snart kommer att tappa sin betydelse.⁴⁶

3.2.3. *Wotansvolk*

Den rörelse som idag är mest inflytelserik är den odinistiska propagandacentralen som kallas Wotansvolk, en rörelse vars budskap når aktivister i hela fyrtiofyra länder, Sverige inräknat, och alla Amerikas delstater. Rörelsen grundades år 1995 av paret David och Katja Lane och Ron McVan. Wotansvolks högkvarter ligger på ett berg i en liten skogshuggarby utanför St. Maries i norra Idaho. McVan, född 1950, var tidigare medlem i en beväpnad gren ur Church of the Creator (COC). McVan grundade Wotansvolk efter att denna ateistiska och rasistiska församling splittrats, på grund av dess ledares självmord. Som författare har han släppt två handböcker i rasmystik odinism, som konstnär pryder hans konstverk, i form av runstavar, gudastatyer, ulvar och drakar, stigarna fram till blotplatser och asatemplet som i sin tur är prytt med korpar och hakkors. Han är livvakt åt Katja Lane, en bland annat högutbildad, multspråkig ekonom och lingvist, som sköter Wotansvolks hemsida och publicerar människors böcker. Dock beror hennes höga status mest på att hon är gift med David Lane, som är en av de viktigaste ideologerna i den globala vita rasistmiljön, avtjänar 190 år i fängelse då han utfört en rad brott med gerillagruppen the Order, som enligt Gardell fått stå som modell bland radikala svenska nationalsocialister.⁴⁷

I huvudbyggnaden, uppe på berget, finns tavlor med den ariska rasens hjältar, bland andra av Hitler. Det finns även illustrerad mytologi, svärd, och egentillverkade vapen såsom spjut och bågar. Med verksamhet i alla amerikanska delstater och drygt 5000 interner organiserade i ett par hundra fängelsen är denna rörelse den snabbast växande bland vita fångar i USAs fängelser, där man har rätt att bilda egna hednaförsamlingar.⁴⁸

Wotansvolk menar att rasideologisk hedendom är dominerande i processen av skapelsen av ett nynationalistiskt projekt som har som huvudsyfte att ersätta den allt mer multikulturella amerikanska nationstillhörigheten. Syftet med detta en vit rasnationalistisk. Rörelsen anser att nordisk hedendom är det organiska uttrycket för den ariska rassjälen och den rätta religionen som förfäderna praktiserade innan de blev angripna av ”parasiter”, det vill säga kristendomen. Föreställningen om en arisk nation kopplas alltså till vikingatiden, vars gudavärld och historia

⁴⁶ Gardell, s. 179-183.

⁴⁷ Gardell, s. 170-172.

⁴⁸ Gardell, s. 171.

blir starka symboler för något eget som inte har med mångkulturalism och universell kristendom att göra. Hedningen levde enligt Wotansvolk i samklang med ekosystemet och gudarna i en värld långt ifrån mångkulturalism, politik, städer, industrier och pornografi. Detta, för Wotansvolk, ideala sättet att leva, utspelade sig under den tid då ingen jude fanns i de nordiska skogarna. Denna frammanade storhetstid gick under vid religionsskiftet, den tidigare Ragnarök. Rörelsen betonar hur den frihetsälskande nationen trakasserades och förkastades av de kristna genom sådant som vapenmakt, mord och olika förbud att utöva den gamla tron.⁴⁹

Rörelsens medlemmar uppmanar världens revolutionärer, bara de vita, förstås, att frigöra sig från den snäva nationalism som har splittrat den vita rasen. De uppmuntras att frigöra sig i syfte att bygga upp en transatlantisk nationalstat som den vita rasens hemland. De här tankarna finns även i Sverige, vilket förklarar varför svenska skinheads kan bjuda in norska skinheads i syfte att fira Karl XII:s död i Halden, vilket har motsatta betydelser i de båda nationerna. Kristendomen ses som en onaturlig religion med syftet att säkra det judiska världsherraväldet genom att förmedla och sprida vanföreställningen att alla människor har samma primära grund. Att den dessutom upphöjer nederlag och vekhet som religiösa värden med hjälp av Jesus korsfästelse, anses vara onaturligt. Det vill säga motsatsen till den ordning gudarna har skapat.⁵⁰

Konstruktionen av det nymanliga krigaridealet erbjuder fornnordisk hedendom en stor plats i en Fantasy-värld som ses som attraktiv för Tolkiengenerationen med vita rasister. Männens ska bejaka sin bärsärknatur, och den ariska kvinnan sätts på en piedestal.⁵¹

3.2.4 *New age*

Idag används de fornnordiska runorna lika mycket inom spådom som vilket annat medel som helst. Främsta syftet till detta är att tidigare forskning tagit förgivet att innehållet i runorna har varit magiska besvärjelser, och inte ett budskap. En österrikisk ockultist vid namn Guido von List menade att Oden delgav människorna runorna i syfte att människorna skulle få förståelse

⁴⁹ Gardell, s. 173-174. Man kan finna det märkligt att Gardell inte skriver kristen, utan juden i de nordiska skogarna, eftersom han talar om en storhetstid som gick under i och med religionsskiftet. Men detta blir begripligt när McVan på samma gång kritiserar den judiska rasens kränkningar mot den ariska rasen.

⁵⁰ Gardell, s. 175.

⁵¹ Gardell, s. 178.

för den kosmiska ordningen. Odens andra syfte var att människorna skulle få framgång, god hälsa och långt liv genom runornas magiska kraft.⁵²

3.2.5 Nya högern, rasism och satanism

Under 1990-talet växte den rasistiska definieringen av asatro som uttryck för den ariska "rassjälen" till att bli den starkaste definieringen. En stor del av USAs militanta rasister har anslutit sig till det fornnordiska. Intressant nog har fängelserna i USA ett större antal hedniska rasister än vad den kristna rörelsen Ku Klux Klan har i medlemmar. När man bryter med kristendomen tar man ett steg tillbaka och håller en distans från den traditionella extremhögern som båda ses som en del av det samhällssystem som man har för avsikt att avsätta. I denna nyhedendom som är centrum i denna nya högerns ideologi, står det rasnationalistiska och transatlantiska projektet som har i syfte att i och genom den fornnordiska religionen ena den ariska rasen i ett gemensamt statsbygge. För att uppnå detta bedriver man idag missionsverksamhet över hela jorden.⁵³

I kritiken mot den judiskt-kristna civilisationen och religionen som man anser har totalitära drag, ingår kritik mot dekalogen och den uppdelning som skedde genom de tio budordens tal om gott och ont som varandras motsatser. Den Nya högern anser att den s.k. avförtrollningen av världen började i och med de tio budorden. Enligt Göran Dahl (2001), i artikeln *Den "nya högern" och nyhedendomen*, har den nya högern genom att avvisa både judendom och kristendom som mål att "återförtrolla" världen och låta de rätta gudarna komma tillbaka. Genom runornas magiska hemligheter vill man gå tillbaka till det ariska och germanska. Det "äkta" europeiska blir en hyllning av det hedniska, i vilket viljan att kunna gå runt i de orörda, nordiska skogarna likt Oden, naturomsorgen och kritiken mot framstegstänkandet ingår. Kortfattat kan man säga att man här får med sig miljörelsen och även den antikapitalistiska vänstern. Den nya högern menar att kränkandet av nationen och naturen är ett resultat av den hetsade materialismen och det judiska inflytandet leder till ett påhopp av naturen, där även den mänskliga själen ingår. Trots att den nya högern – som inte är en rörelse i egentlig mening, utan snarare idéer som ibland revideras och konstant upprepas – inte drar till sig lika mycket uppmärksamhet inom media idag som under 1980- och 90-talen så har den mycket stor potential i och med att den till synes har lösningar på dagens problem.⁵⁴

⁵² Hammer, s. 178-179.

⁵³ Gardell, s. 166.

⁵⁴ Göran Dahl (2001) "Den 'nya högern' och nyhedendomen", Ingår i *Vägar till Midgård. Myter om det nordiska – mellan romantik och politik*, Catharina Raudvere, Anders Andrén & Kristina Jennbert s. 140-143.

Thomas Bossius (2003) diskuterar det kulturrasistiska tänkandet i sin artikel, *I skuggan av nattens herre – om musik, religion och rasism i den nordiska black metal-kulturen*. Han menar att detta också finns inom black metal-kulturen, vilket kan ses i vissa låttexter. Även om denna inte räknas som en politiskt inriktad grupp, utan som en musikalisk har den flera saker gemensamt med skinheadkulturen. Båda hyllar den nordiska naturen, vikingarna och kulturen. Men för att tillhöra black metal-kulturen räcker det inte bara med att lyssna på musiken, utan det är ett levnadssätt där bland annat förhållandet till religionen är viktig. En black metal-rockares livsstil, är ofta liksom ett skinheads, oskiljbart från personligheten. De våldsbrott som begåtts av black metal-rockare är mer undantag än regel, då musiken är det viktigaste för de flesta. Larsson talar om satanismen, det finns utövare som utför ritualer hemma i lugn och ro, sedan finns det självklart de mer extrema utövarna som sysslar med t.ex. kyrkobränder. Det svenska bandet som fått mest uppmärksamhet på grund av sin uttalade satanism är Dark Funeral i och med att deras låttexter ofta behandlar psalmer eller för publikens tankar till bibeln, men främst för att de ser sina konserter som satanismritualer. Han sammanför de som utövar denna form av, vad man kan kalla, rituell musik med dem som lyssnar, jag skulle personligen skilja på satanister och rockare som lyssnar på black metal och inte dra alla över samma kam.⁵⁵

3.2.6. Nynazism

Den rasideologiska undergroundkulturen eller den så kallade vit makt-världen är ett samlingsbegrepp som, enligt Heléne Löw (2000), i artikeln *Rasism som livsstil: Om den moderna rasideologins idéer och förställningar med utgångspunkt i Vit makt-världen, dels i den nationalsocialistiska rörelsen*, inkluderar olika former av rasistiska och antisemitiska medier, grupper och individer. Den är ett sätt att leva, och innehåller allt från personer som lever med övertygelsen att Jesus var ”arier”, att de vita européerna är Guds utvalda folk, vilket har förvrängt av judarna, till de klassiska nationalisterna.⁵⁶

Det fornnordiska arvet och vikingarna har varit viktiga delar inom nationalsocialismen sedan 1930-talet. Anledningen till detta är att vikingatiden ses som den ”rena” tiden då Norden var ”genuint” nordisk, innan kristendomens inträde, som enligt många aktivister var början på den judiska erövringen. Naturligtvis kan inte fornnordiska symboler, t.ex. Tors hammare eller den

⁵⁵Bossius, Thomas (2003) ”I skuggan av nattens herre – om musik, religion och rasism i den nordiska black metal-kulturen”. Ingår i Göran Larsson, *Talande tro. Ungdomar, religion och identitet*, s. 186-191.

⁵⁶ Heléne Löw (2000) ”Rasism som livsstil: Om den moderna rasideologins idéer och förställningar med utgångspunkt i Vit makt-världen, dels i den nationalsocialistiska rörelsen”. Ingår i Leif Berggren, *Fritidskulturer*, s. 118.

forrnordiska religionen klassas som rasideologisk eller nationalsocialistisk. Däremot är asatro och vikingamytologin viktiga delar i aktivisternas föreställningsvärld om den ”gyllene tidsåldern”, eller med andra ord, det förlorade paradiset. Löow menar vidare att den Odinismen är i Vit makt-sammanhang viktig på grund av att den kan ses som en länk mellan den ockulta häxmiljön, andra nyhedniska grupper och den rasideologiska underground-kulturen.⁵⁷

Olika former av symboler används mycket och ofta. Oftast är det symboler som hämtats ur historien och kan betyda något helt annat för icke-aktivister. Just tatueringar är av stor betydelse då det gör det lätt att känna igen en likasinnad, och om en individ gjort en vit makt-tatuering av något slag har denne, som Löow säger, ”tagit steget fullt ut” och är med i gemenskapen på allvar. Som aktivist visar man gärna upp dessa tatueringar genom att t.ex. komma till en vit makt-konsert i bar överkropp. Dessa tatueringar kan förstås dra med sig komplikationer, det kan bli svårt att bli accepterad i en ny gemenskap eller att ens kunna skaffa ett arbete på grund av en tatuering som står för vit makt.⁵⁸

Det finns dåligt med studier kring varför unga individer väljer att ansluta sig till rasideologiska eller nationalsocialistiska rörelser. Löow pekar på en rad anledningar till detta. Kort kan dessa sammanfattas i: protest mot vuxenvärlden, sökande efter sanning, sökande efter spänning, sökande efter gemenskap och familj, politik och sist men inte minst aggressioner och provokationer. När man ansluter sig till en rasideologisk eller nationalsocialistisk rörelse går det knappast att jämföra med att gå med i ett traditionellt politiskt parti. Detta är ett livsval, att välja kampen som livsstil är en sysselsättning på heltid.⁵⁹

Anledningen till att man ansluter sig är enligt Löow är på grund av den starka gemenskapen som rörelsen erbjuder, dessutom har dessa svar på alla frågor. Hon fortsätter med att säga att rörelsen ger en individ något att leva för och till och med att dö för, den gör ”vanliga” kvinnor och män till vita krigare. Rörelsen bryr sig inte i hur gammal man är, vilket kön man har, vilken religion man utövar, eller vilken nationalitet man har, så länge man är vit så får man gå med. Gemenskapen i en sådan rörelse kan ge en känsla av stabilitet i ett samhälle som utvecklas allt snabbare och där livsvillkoren kan förändras drastiskt väldigt snabbt.⁶⁰

⁵⁷ Löow, s. 128-129.

⁵⁸ Löow, s. 131-132.

⁵⁹ Löow, s. 133-136.

⁶⁰ Löow, s. 137.

4. Analys av läromedel

I detta kapitel redogör jag för huruvida gymnasieböckerna är inriktade på den fornnordiska religionen eller dess utveckling som nya rörelser. Böckerna har jag organiserat i ordning efter vilket årtal de är utgivna, den som har tidigast årtal redovisas först.

4.1 Relief, religionskunskap A plus (2003), Nils-Åke Tidman, Bengt Arvidsson, Hans Axelsson & Magnus Hermansson.

Denna bok säger ingenting som kan kopplas till asatro, vikingar eller forna Skandinavien, vare sig historiskt eller som nyreligiöst fenomen.

4.2 Mittpunkt religionskunskap (2006) Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg & Per Bergström.

Denna lärobok är speciellt skriven för att passa till de yrkesförberedande programmen. Den ger asatron ett eget kapitel, med rubriken *Fornnordisk mytologi – asatro*. Kapitlet inleds med ett mycket kort bakgrundsstycke som beskriver när Norden kristnades, att folket höll kvar vid den gamla tron ett tag, att man ibland offrade till Oden och Tor, men att folket till slut fick ge vika för kristendomen. Därefter anges syftena med att studera kapitlet. Det första målet med kapitlet är att eleverna ska känna till vilka vikingarna var, det andra målet är att de ska kunna de viktigaste gudarna och deras funktioner, och det sista är att eleverna ska känna till några centrala myter.⁶¹

I boken behandlas: vikingarna, indoeuropéerna, världens skapelse, världsbilden, världsträdet Yggdrasil, Ragnarök, gudarna och gudinnorna. De gudar som behandlas är Oden, Loke, Tor, Frej och Freja. Oden får mest stoff av dessa. Boken har med lite humor när Frejs gris Gyllenborste beskrivs på detta sätt: "(vår julskinka!)" på sidan 139. Valhall och Hel nämns mycket kort under en egen rubrik. Ymer behandlas, Ask och Embla likaså, författarna drar här paralleller till Eva och Adam och talar även om att kristendomen hade ett finger med i spelet kring berättelsen om Ask och Embla. Längre ner på samma sida behandlas även Ragnarök, men det framgår inte vad som utlöser denna och Balder nämns inte i kapitlet. Dessutom lyfter boken fram hur man inom den fornnordiska religionen svarade på frågan om vad som händer när man dör, och sist men inte minst, rubriken Asatro idag, som består av tre meningar. Denna rubrik tar upp det viktigaste i dess mest sammanfattade form hur asatron ser ut idag och en rörelse nämns, denna är Sveriges Asatroförbund.

⁶¹ Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg & Per Bergström (2006) *Mittpunkt religionskunskap*, s. 135.

Kapitlet avslutas med en ”Tänk efter” fråga som lyder ”finns det kvar sådant i vår vardag som fortfarande påminner om den gamla asatron?” och en sammanfattning av kapitlet i fem stycken. Denna sammanfattning betonar vikingarnas liv och tro, världsskapelse och världsbild, gudar, vad som händer efter döden och att det finns asatroende som är nynazister idag. Här påminns eleverna om att de flesta asatroende inte är nynazister. I högermarginalen står det på varannan sida korta meningar som sammanfattar stycke för stycke och har några frågor per sida. Den första sammanfattningen talar om att det var fint att dö i strid, den andra säger att man skapade världen av jätten Ymer, två sidor senare står det att gudarna kan kännas igen i andra religioner och att Oden är ledare. Frågorna som finns står som tidigare nämnts i högermarginalen och handlar om religionsskiftet, Indoeuropéerna och vad dessa har gemensamt, hur världen skapades och av vilka, vad Yggdrasil är och vilka som bor i Midgård, Asgård och Utgård, Ragnarök, nämna tre fakta om Oden, Tor, Frej och Freja, vart man kunde hamna efter döden, och sista frågan handlar om vilka grupper som är asatroende idag och vad som skiljer dessa åt.

Det som jag inte kan finna i boken är det som nämns under rubriken *Centralt innehåll* i ämnesplanen för Religionskunskap 2. Enligt det centrala innehållet ska undervisningen behandla de nyreligiösa rörelserna och här nämns endast Sveriges Asatrosamfund. Inte heller nämns några av de fornnordiska skrifterna. Man skulle kanske ha tagit med hur den har utvecklats och syns bland oss idag lite mera.

4.3 Religion och sammanhang, religionskunskap kurs A B (2007), Börje Ring.

Som nämnts i inledningskapitlet är detta den enda boken som jag faktiskt vet används i gymnasieskolorna i Gävle kommun.

De fornnordiska gudarna Tor och Oden nämns i kapitlet om hinduismen som liknande de hinduiska gudarna Indra och Varuna. Ring ger dem kännetecknet som krigsgudar.⁶² I kapitlet om naturfolkens religioner under rubriken *Samisk religion* skriver författaren att Sverige har mycket gamla anor som kan föras tillbaka till den tid då man hade tron på att naturen är besjälad, och att man dyrkade naturgudar. I detta kapitel kan man se vissa likheter med asatron, och även med den nya högern då gemenskapen mellan naturen och människan betonas väldigt starkt. Precis som i asatron, lever naturreligionernas utövares förfäder i gemenskap och de är beroende av varandra.

⁶²Börje Ring (2001) *Religion och sammanhang, religionskunskap kurs A B*, s. 174.

Kollektivet eller gruppen som en individ tillhör är viktig, utan denna skulle inte människan överleva. I detta kapitel nämns Tor igen, då i samband med samernas vördnad för åskan och dennes gud, som avbildas med en klubba eller en hammare i handen.⁶³

4.4 Din tro eller min? Religionskunskap för gymnasiet, kurs B (2007), Erica Appelros, Anne-Christine Hornborg & Helena Röcklinsberg.

I detta läromedel finns ingenting sagt som går att koppla till asatro, forna Skandinavien, vikingar, nyhedendom eller nya religiösa rörelser.

4.5 Religionskunskap för gymnasiet, kurs A (2009) Lars-Göran Alm.

Denna bok berör nazism och nynazism i kapitlet om judendomen, i samband med antisemitism och judar i övriga världen. Hitler och hans nazistiska parti nämns, men han uppfann inte antisemitismen. Författarna säger här att emancipationen är helt genomförd i västvärlden, däremot har en del nynazistiska grupper börjat föra fram antisemitiska tankar, men begreppet nynazism förklaras inte. Det står endast att det är tragiskt hur snabbt man kan glömma vad som hänt i historien.⁶⁴

4.6 Etik och människans livsvillkor (2013) Mona Bergman.

Den här boken är speciellt skriven för program som behandlar vård och omsorg, och är den som är senast utgiven av böckerna som jag har analyserat. I boken står det att den är skriven för kursen Etik och människans livsvillkor, men är placerad under Gymnasiet Rel Bergman i Högskolans bibliotek⁶⁵, i och med det har jag tolkat denna till en religionskunskapsbok. Trots att denna bok är mycket nyutgiven behandlar den inte asatro i någon form.

⁶³ Ring, s. 257-262.

⁶⁴ Lars-Göran Alm (2009) *Religionskunskap för gymnasiet, kurs A*, s. 59.

⁶⁵ www.higgins.hig.se (Hämtad: 19/1-2014).

5. Diskussion

I min inledning lyfte jag fram Mattias Gardells artikel, *Vargavinter i Vinland. Rasmystik, identitetspolitik och modern asatro i Förenta staterna*.⁶⁶ Gardells påstående, att de fornnordiska gudarna och gudinnorna har kommit tillbaka med dunder och brak, inte bara i Norden, utan över hela världen, förde mig till tanken att undersöka hur undervisningen i skolan ställer sig till detta. Den första frågan jag ville ha ett svar på var hur mycket utrymme asatro eller andra föreställningar som kan kopplas till asatro får i läroböckerna. Svaret blev långt under mina förväntningar. Endast en bok – *Mittpunkt religionskunskap* (2006) – ger nordisk mytologi ett eget kapitel. Tre av de sex böcker – *Relief religionskunskap A plus*, (2003), *Din tro eller min? religionskunskap för gymnasiet kurs B* (2007) och *Etik och människans livsvillkor* (2013) – som jag undersökt berör inte asatro eller något som kan kopplas till denna alls. En bok – *Religionskunskap för gymnasiet kurs A* (2009) – nämner ordet nynazism på ett ställe i samband med antisemitism och judar i övriga världen, men begreppet nynazism förklaras inte. Jag anser att detta begrepp borde förklaras då det är ett laddat begrepp som kan leda till funderingar eller diskussioner bland ungdomar.

Boken *Religion och sammanhang, religionskunskap kurs A B* (2007), som är skriven av Börge Ring hade jag personligen högst förväntningar på då jag vet att den används i många gymnasieskolor inom Gävle kommun. Jag måste säga att jag blev mycket besviken när det bara konstateras att två gudar ifrån den fornskandinaviska religionen, Oden och Tor, kan jämföras med två av de hinduiska gudarna, på grund av att de klassificeras som krigsgudar i kapitlet om hinduismen. Något som kan kopplas till asatro är det som står under rubriken *Samisk religion* i kapitlet som handlar om naturfolkens religioner. Det som sägs är att Sverige har mycket gamla anor som innebär att man dyrkade och tillbad naturgudar och trodde att naturen var besjälad. Likheterna med asatron är små och de kopplas inte till varandra i texten. Tor får en ordentligare beskrivning i det här kapitlet i och med att han påminner om samernas åskgud. Ordet tunt räcker inte för att beskriva hur litet som faktiskt finns om asatro i de sex läroböcker som jag har studerat, då det är näst intill obefintligt.

⁶⁶ Gardell, s. 184-185.

Min andra syftesfråga var om asatro behandlas som fördjupning av grundskolans kunskaper och/eller i form av nya religiösa rörelser. Vad gäller de nya religiösa rörelserna, nämner läroboken *Mittpunkt religionskunskap* (2006) av Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg & Per Bergström en rörelse som heter Sveriges Asatrosamfund, förutom denna så behandlas ingenting om vitmaktrörelser eller dylikt i någon av de andra böckerna, förutom att ordet nynazism nämns i böckerna *Religionskunskap för gymnasiet, kurs A* (2009) av Lars-Göran Alm och *Mittpunkt religionskunskap* (2006) av Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg & Per Bergström, vilken är mer ingående. Till denna återkommer jag senare. Angående fördjupning av grundskolans kunskaper kan jag inte heller påstå att det finns mycket i böckerna som jag har undersökt. I inledningskapitlet visade jag att man i grundskolan ska behandla spår av forntiden i naturen och språket, gudar och hjältar ska behandlas från den nordiska mytologin, privat religiositet, nyreligiositet och nya religiösa rörelser ska undersökas hur dessa uttrycker sig. Sist men inte minst ska grundskoleeleverna undersöka sambandet mellan samhälle och religion från olika tider på olika platser. Här anser jag att det hade varit på sin plats att på gymnasienivå gå vidare och arbeta med nynazism, nya högern, satanismen och nyreligiösa rörelser, vilka jag har diskuterat i mitt bakgrundskapitel tre. Det enda som finns i böckerna jag analyserat var det som stod i boken *Mittpunkt religionskunskap* (2006), att det finns asatroende idag, men att de är väldigt få och att det finns, om än få, asatroende som är nynazister. Förutom detta är det mest repetition i den här boken med världsbild, gudar, världsskapelsen och världsundergången. Min slutsats är att ingen av läroböckerna som är analyserats uppmuntrar till en fördjupning av grundskolans kunskaper, möjligtvis *Mittpunkt religionskunskap*.

Min tredje syftesfråga är hur väl läroböckernas innehåll stämmer med ämnesplanernas syfte. Förutom att läroböckerna inte ägnar sig åt asatro idag som jag finner viktigt eftersom det berör rasism och främlingsfientlighet, verkar det som att alla läroboksförfattarna har glömt bort specialiseringskursen på gymnasieskolan där eleverna får välja väldigt fritt vad de vill fördjupa sig inom. Eleverna kommer i kontakt med asatro i grundskolan – vilket jag nyss nämnde och dessutom i inledningen lyfte fram genom grundskolans läroplan – likväl som ämnesplanen för gymnasiet ger rum för asatro i *Religionskunskap 1* och *2*. Detta innebär att det inte är omöjligt att någon/några elever väljer att skriva om sådant som asatro eller någon vitmaktrörelse. Det är inte heller omöjligt att de är intresserade av att arbeta med nya religiösa rörelser och kanske framför allt dagens fantasy-kultur som präglas av bland andra J.R.R. Tolkien.

Som tidigare sagts, står det i det *Centrala innehållet för Religionskunskap 1* att man ska behandla hur identiteter kan formas i förhållande till religion utifrån historiska och nutida händelser och traditioner. Eleven ska kunna analysera argument i etiska frågor utifrån världsreligionerna, livsåskådningar och elevens eget ställningstagande. I *Religionskunskap 2* ska eleven behandla nya religiösa strömningar och rörelser, och dess kännetecken. Kursen ska behandla etiska teorier, modeller och begrepp, dessutom ska eleven kunna tillämpa dessa i aktuella etiska frågor. Även privatreligiositet betonas, vilken betydelse eller påverkan religioner eller livsåskådningar kan ha för en individs identitet, även olika tolkningar av religiösa trosuppfattningar nämns.

Jag anser att det är mycket viktigt att eleverna får diskutera dessa frågor i undervisningen, då ungdomar kommer i kontakt med olika rörelser idag. Här kopplar jag speciellt till Löow och Bossius som diskuterar hur dessa olika rörelser i tiden påverkar individens och gruppens identitet. Löow tar även upp en rad anledningar till att ungdomar väljer att ansluta sig till en rasideologisk eller nationalsocialistisk rörelse.

Utan att alla författarna till de läroböcker jag analyserat känt till GY11 skulle de ha kunnat lyfta fram och förklarat vad nynazism är. Här knyter jag an till vad jag tidigare sagt om nynazismen i Löows artikel i boken *Fritidskulturer* (2000). Då boken nu är fjorton år gammal kan det som står i denna bok inte varit en nyhet för någon av läroboksförfattarna då läroboken med tidigast utgivningsår gavs ut år 2003. Dessutom anser jag att läroböckerna *Religionskunskap för gymnasiet, kurs A* (2009) av Lars-Göran Alm och *Etik och människans livsvillkor* (2013) av Mona Bergman borde ha varit mer förberedda för den nya läroplanen, GY11, eftersom att den var planerad när Alms bok utgavs och när Bergmans bok utgavs hade GY11 funnits i två år.

Detta krav kan naturligtvis inte ställas på *Religion och sammanhang, religionskunskap kurs A B* (2007), eftersom den är utgiven två år tidigare. Men med tanke på vad jag sagt om innehållet i boken *Fritidskulturer* hade jag ändå kunnat förvänta mig att läroboken gått litet djupare in i nationalsocialistiska och rasideologiska rörelser av idag. Då dessa enligt Löow har olika medel som lockar till sig ungdomar, vilket jag visade på i kapitel tre, känns det extra viktigt att diskutera detta begrepp och dess historik i syftet att motverka rasism.

I boken *Mittpunkt religionskunskap* (2006) av Bengt Tollstadius, Ingemar Öberg & Per Bergström skulle man istället för att bara nämna begreppet nynazism kunna försöka göra sambandet eller vägen till nynazismen förståelig för eleverna. Enligt min mening finns det mycket mer att säga än att säga att det finns asatroende som har kontakter med nynazistiska grupper. I denna enda bok som behandlar asatro nämns ingenting om identiteter, nyreligiösa rörelser nämns som jag sagt, som knappast. Att eleven ska kunna ta egna ställningstaganden utifrån olika livsåskådningar i aktuella etiska frågor kan fungera – förutsatt att eleven själv är någorlunda insatt i de etiska frågorna som är förknippade med nynazismens människo- och samhällssyn.

Sammanfattningsvis har jag visat att nya och historiska händelsers påverkan på individer inte behandlas, vilket jag tycker är en brist då det skulle vara av stort värde för eleverna att ha kunskap om. Allt som rör nynazism och även vitmakt-musik, som Lööv talar om, är något som jag tänker mig att eleverna kan känna igen sig i, och i och med det utveckla en bredare förståelse för andra och för sig själva. Den mest sannolika slutsatsen som jag kan dra är att det flesta läroböcker inte står i fas med den nya läroplanen GY11s religionskurser.

Den fjärde syftesfrågan, om hur asatro kan relateras till aktuella samhällsproblem, kan bäst diskuteras mot den sistnämnda läroboken *Mittpunkt religionskunskap* av Tollstadius, Öberg & Bergström (2006). Det är denna lärobok som ligger närmast ämnesplanerna och som främst vägleder lärarna till att undervisa i asatro förr och idag. Här återkommer jag till innehållet i denna lärobok. I kapitlets början ger författarna läsaren, som jag visat i analysen, en mycket kort historik om hur Norden kristnades, och att det finns några få som tror på asagudar idag. Detta anser jag ger ett avlägset intryck, som att det har funnits, men inte nu längre. Detta stämmer dåligt med vad jag visat i kapitel tre om asatro förr och nu. Tollstadius, Öberg & Bergström fokuserar sig till övervägande del på asatro förr. Som jag visade i analysen handlar det om ett samhällsperspektiv om vikingarnas liv och trälarna. Ur religionsperspektivet handlar det om världsskapelsen, Yggdrasil och gudarna. Vad jag saknar i boken är att man inte tagit med mera om hur asatron har utvecklats och syns bland oss idag.

I inledningen av min uppsats visade jag på Gardells *I Vargavinter i Vinland. Rasmystik, identitetspolitik och modern asatro i Förenta staterna*,⁶⁷ där han säger att de fornnordiska gudarna och gudinnorna har kommit tillbaka med dunder och brak, inte bara i Norden, utan över hela världen. Vad Gardell säger gör att jag saknar asatro, inte minst asatron av idag, i de läroböcker jag analyserat.

Asatro av idag anser jag blir mycket aktuellt, inte bara när det gäller nynazism utan också när det gäller de extrema vänsterrörelserna. Jag visade tidigare på Gardells (2001) mening att den rasistiska asatron tagit fasta på den ariska "rassjälen" som en del i kritiken mot samhällssystemet. I min redogörelse av asatro idag visade jag även på rörelsen Wotansvolk som en rasideologisk hedendom som arbetar mot det multikulturella i Amerika. Om denna föreställning om en arisk nation kan kopplas till vikingatiden och asatro i Amerika finns det inget som säger att detta inte kan hända även i Sverige. Rörelsens medlemmar uppmanar världens revolutionärer, som vi också sett Gardell mena, att frigöra sig från den snäva nationalism som har splittrat den vita rasen. Dessutom att dessa tankar finns i Sverige, vilket enligt honom förklarar varför svenska och norska skinheads tillsammans kan fira Karl XII:s död i Halden. I en undervisning om asatro idag skulle också sådant som demonstrationen i Kärrtorp, strax före julen 2013, vara av värde att diskutera.

Nazism kommer alltid vara ett laddat ord, därmed är även begreppet nynazism ett hett ämne idag, i och med att detta har något som ungdomar är beroende av. Mot bakgrund av vad jag sammanfattat i kapitel tre om Lööws artikel i vilken hon förklarar varför unga väljer att ansluta sig till en rasideologisk eller nationalsocialistisk rörelse. Kort sammanfattat gäller det protest mot vuxenvärlden, sökande efter sanning, sökande efter spänning, sökande efter gemenskap och familj, politik och sist men inte minst aggressioner och provokationer. Jag anser därför att det är av stor vikt att behandla några kännetecken hos dessa rörelser eller grupper, och även gå igenom varför människor väljer att gå med i dessa rörelser, inom parentes så kan man jämföra detta med att ansluta sig till en sekt. Det är inte särskilt olik i och med det som Lööw tar upp i sin artikel.⁶⁸ Även andra livsstilar som t.ex. satanism är viktigt att diskutera med eleverna, hit hör också black metal-kulturen. Att asatrons många förgreningar kan intressera eleverna i gymnasieskolans undervisning framgår tydligt i mitt

⁶⁷ Gardell, s. 184-185.

⁶⁸ Lööw, s. 133-136.

kapitel tre. Där nämndes även New age och de fornnordiska runorna, en gåva av Oden, som en del av modern spådom.⁶⁹

Avslutningsvis kan jag säga att under mitt arbete med uppsatsen har jag upptäckt att asatro förr och idag inspirerar till ett ämnesövergripande samarbete. Min redogörelse i kapitel tre sträcker sig in i många ämnen. I historia kan man enkelt få in asatro i undervisningen om världskrigen och Tredje riket. Vad gäller samhällskunskapsämnet känns det väldigt aktuellt att ta med asatro av idag i och med den nya högern, vitmakt-rörelserna och nynazismen, och varför inte satanismen. Jag pekade tidigare på Bossius tanke om att alla black metal-rockare är satanister, vilket också kan tolkas som en protest mot det ideala samhället.⁷⁰ Det vore intressant att låta eleverna undersöka texterna och diskutera dessa mot vad satanister tänker och tror. I och med asatrons mångfald så finner jag att avsaknaden av denna är en uppenbar brist i läromedelsböckerna. Den viktigaste slutsatsen jag kan dra i mitt resultat är att de undersökta läromedlen inte stämmer särskilt bra med gymnasieskolans religionskurser, deras syften och centrala innehåll.

Men oavsett att läromedlen inte inspirerar till undervisning i asatro, kan jag dra slutsatsen att asatrons återkomst i dagens samhälle ger möjlighet för religionskunskapen som ämne att vara en del i ett ämnesövergripande samarbete, med både historia och samhällskunskap.

⁶⁹ Hammer, s. 178-179.

⁷⁰ Bossius, s. 186-191.

Referenser

Tryckt litteratur:

Alm, Lars-Göran (2009). *Religionskunskap för gymnasiet. Kurs A. 3.*, rev. uppl. Stockholm: Natur och kultur.

Appelros, Erica (2007). *Din tro eller min?: religionskunskap för gymnasiet. Kurs B. 1.* uppl. Stockholm: Natur och kultur.

Berggren, Leif (red.) (2000). *Fritidskulturer*. Lund: Studentlitteratur.

Bergman, Mona (2013). *Etik och människans livsvillkor. 1.* uppl. Malmö: Gleerups

Bjereld, Ulf, Demker, Marie & Hinnfors, Jonas (2002). *Varför vetenskap?: om vikten av problem och teori i forskningsprocessen. 2.* uppl. Lund: Studentlitteratur.

Bossius, Thomas (2003) ”I skuggan av nattens herre- om musik, religion och rasism i den nordiska black metal-kulturen”, s. 179-194. Ingår i: Larsson, Göran (red.) (2003). *Talande tro: ungdomar, religion och identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder. 2.*, [rev.] uppl. Malmö: Liber.

Dahl, Göran (2001) ”Den ’nya högern’ och nyhedendomen”. s. 127-151. Ingår i: *Vägar till Midgård. Myter om det nordiska – mellan romantik och politik*. Redaktörer Catharina Raudvere, Anders Andrén & Kristina Jennbert. Lund: Nordic Academic Press.

Gardell, Mattias (2001). ”Vargavinter i Vinland. Rasmystik, identitetspolitik och modern asatro i Förentastaterna”, s. 153-190. Ingår i: *Vägar till Midgård. Myter om det nordiska – mellan romantik och politik*. Redaktörer Catharina Raudvere, Anders Andrén & Kristina Jennbert. Lund: Nordic Academic Press.

Gilje, Nils & Grimen, Harald (2007). *Samhällsvetenskapernas förutsättningar. 3.* uppl. Göteborg: Daidalos.

Hammer, Olav (2004). *På spaning efter helheten: New Age, en ny folktro?* Ny, utök. och omarb. utg. Stockholm: Wahlström & Widstrand.

Hartman, Sven G. (2003). *Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter. 1.* utg. Stockholm: Natur och kultur.

Kjørup, Søren (2009). *Människovetenskaperna: problem och traditioner i humanioras vetenskapsteori. 2.*, [rev. och uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.

Larsson, Göran (red.) (2003). *Talande tro: ungdomar, religion och identitet*. Lund: Studentlitteratur.

Löw, Heléne (2000) ”Rasism som livsstil: Om den moderna rasideologins idéer och förställningar med utgångspunkt i Vit makt-världen, dels i den nationalsocialistiska rörelsen.”, s.118-140. Ingår i: *Fritidskulturer*. Redigerad av Leif Berggren.

Näsström, Britt-Mari (2002). *Fornskandinavisk religion: en grundbok*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.

Ring, Börge (2001). *Religion och sammanhang: religionskunskap kurs A och B*. 1. uppl. Stockholm: Almqvist & Wiksell.

Steinsland, Gro (2007). *Fornnordisk religion*. Stockholm: Natur och kultur.

Tidman, Nils-Åke (2003). *Relief: religionskunskap. A plus*. 2., [bearb. och uppdaterade] uppl. Malmö: Gleerup.

Tollstadius, Bengt & Öberg, Ingemar (2006). *Mittpunkt religionskunskap*. 1. 2., [uppdaterade] uppl. Lund: Studentlitteratur.

von Schnurbein, Stefanie (2001). ”Tysk religionsforskning och religionsförnyelse i ”nordisk” anda sedan första världskriget”, s. 111-126. Ingår i: *Vägar till Midgård. Myter om det nordiska – mellan romantik och politik*. Redaktörer Catharina Raudvere, Anders Andrén & Kristina Jennbert. Lund: Nordic Academic Press.

Internet:

<http://www.nok.se/Laromedel/Forfattarsoksida/?a=11041> (Hämtad: 9/12-2013).

http://borgering.se/borge_ring (Hämtad:10/12-2013).

http://www.higgins.hig.se/opac/opac/show_holdings.aspx?bokid=111341&wichpage=1&NumberOfHits=2&Paging=True&RadioDisplayResult=1&host_nr= (Hämtad: 19/1-2014).

Skolverket 2011, Ämnesplaner

http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasi utbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=REL&lang=sv&courseCode=RELREL01#anchor_RELREL01 (a) (Hämtad: 15/10-2013).

<http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/grundskoleutbildning/grundskola/religionskunskap> (b) (Hämtad: 15/10-2013).

http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasi utbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=REL&lang=sv&courseCode=RELREL02#anchor_RELREL02 (c) (Hämtad: 17/10-2013).

http://www.skolverket.se/laroplaner-amnen-och-kurser/gymnasi utbildning/gymnasieskola/rel?tos=gy&subjectCode=REL&lang=sv&courseCode=RELREL02#anchor_RELREL02 (d) (Hämtad: 17/10-2013).